

WISDOM
LETTERS

1/2024

Kohti kestäväää kulttuuria

Kohti planetaarista hyvinvointia
– tutkimusperustaista tukea
päätöksentekoon

Toimituskunta

Päätoimittaja Sanna Karkulehto
sanna.j.karkulehto@jyu.fi

Toimitussihteeri, toimittaja Jonne Hytönen
jonne.p.hytonen@jyu.fi

Toimittaja Stefan Baumeister
stefan.c.baumeister@jyu.fi

Toimittaja Carita Lindstedt-Kareksela
carita.lindstedt-kareksela@helsinki.fi

Toimittaja Miikka Salo
miikka.a.o.salo@jyu.fi

Julkaisija JYU School of Resource Wisdom
jyu.fi/en/research/wisdom

Julkaisun taitto Tuomas Nikulin

Kansikuva ja julkaisun muut kuvat

Miikka Pyykkönen ja Katriina Siivonen

DOI <https://doi.org/10.17011/wl/10>

ISSN 2669-9478

Wisdom Letters on poikkitieteellinen, vertaisarvioitu ja avoin verkkojulkaisu, jossa julkaistaan korkeatasoiseen tieteelliseen tutkimukseen perustuvia artikkeleita julkisen päätöksenteon ja kansalaisten sivistyksen tueksi erilaisissa kestävässä kehityksessä, kestävyysmurrokseen ja planetaariseen hyvinvointiin liittyvissä kysymyksissä.

1/2024

Kohti kestäväää kulttuuria

Kirjoittajat

Miikka Pyykkönen, YTT, professori,
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos,
Jyväskylän yliopisto

Kaisa Kortekallio, FT, tutkijatohtori, Turun
yliopiston ihmistieteiden tutkijakollegium ja
Yleinen kirjallisuustiede, Turun yliopisto

Kaisu Kumpulainen, YTT, dos.
yliopistonlehtori, Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto

Mervi Luonila, MuT, dos., erikoistutkija,
Cupore

Sakarias Sokka, YTT, FM, dos., erikoistutkija,
Cupore

Viittaaminen

Pyykkönen, Miikka, Kaisa Kortekallio, Kaisu Kumpulainen, Mervi Luonila & Sakarias Sokka (2024) Kohti kestäväää kulttuuria. *Wisdom Letters* 2024(1). <https://doi.org/10.17011/wl/10>

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

10 suositusta

Julkaisun 10 suositusta on kohdistettu kulttuurin, koulutuksen ja kasvatuksen parissa toimiville ammattilaisille ja kansalaisaktiiviteille. Suositukset ohjaavat kulttuurisen pohjan vahvistamiseen yhteiskunnan kestävyysmurroksessa. Tutkimukseen perustuvien suositusten lähtökohtana on niin sanottu vahva kestävyyskäsitys: kulttuurista kestävyysmurrosta toteuttavan politiikan tulee olla ekologisesti kestävällä pohjalla.

EKOSOSIAALINEN SIVISTYS

- › **Syvennetään ekososiaalisista sivistystä opetussuunnitelmatyössä** | sivu 14
- › **Tuetaan ekososiaalisen sivistyksen kehittymistä kouluissa, oppilaitoksissa, kulttuuriorganisaatioissa ja yhteisöissä** | sivu 14
- › **Kasvatetaan Kestävän kehityksen toimikunnan roolia ekososiaalisen sivistyksen ja kestävä kulttuurin edistämässä** | sivu 15

KULTTUURIPOLITIikka

- › **Otetaan kulttuurinen kestävyysmurros ja ekososiaalinen sivistys mukaan kulttuuripolitiikan strategiatyöhön** | sivu 17
- › **Ohjataan kulttuuritoimintaa määrätietoisesti kohti vahvaa kestävyttä** | sivu 17
- › **Otetaan kulttuurinen kestävyysmurros osaksi kulttuurin ja kulttuuripolitiikan yhteiskuntapoliittista laajentamista** | sivu 17

YHTEISÖLLISYYS

- › **Luodaan rakenteellisia edellytyksiä kestävyysmurrosta edistävälle toiminnalle paikallisyhteisöissä** | sivu 20
- › **Kootaan tutkimustietoa kestävyysmurroksen toteuttamista hidastavista kulttuurisista konflikteista ja esteistä ja otetaan saatu tieto huomioon päätöksenteossa** | sivu 21
- › **Lisätään päätöksentekijöiden kykyä tunnistaa ja arvioida kestävyysmurrosta edistävää yhteisöllistä toimintaa** | sivu 21
- › **Edistetään julkisen sektorin ja yhteisöjen kumppanuutta kehittämisessä ja päätöksenteossa** | sivu 21

Kestävyydsmurroksen kulttuurinen perusta

E

kologisesti kestävämmän yhteiskunnan ja maailman toteutumisen – kestävyysmurros – vaatii ennen kaikkea kulttuurista muutosta.^{1,2,3} Se edellyttää myös päättävistä poliittista toimintaa.^{4,5} Vaikka kulttuurisen muutoksen on lopulta läpäistävä koko yhteiskuntapolitiikka, se lähtee luontevimmin liikkeelle kulttuuripolitiikasta. Tässä julkaisussa osoitamme, millä tavoin kulttuuri toimii osana kestävyysmurrosta. Lisäksi esitämme suosituksia päätöksenteon ja kansalaisyhteiskunnan käyttöön. Julkaisu on kohdistettu erityisesti kulttuurin, politiikan, koulutuksen ja kasvatuksen parissa toimiville ammattilaisille ja kansalaisaktiivisille. Se antaa ajattelemisen aihetta myös kaikille muille yhteiskuntapoliittisille toimijoille, joita kiinnostaa kestävyysmurroksen kulttuurinen luonne.

Tässä julkaisussa kulttuuri käsitetään laajasti. Kulttuuri-termillä viitataan usein kulttuuri-aloihin – esimerkiksi taiteisiin, kirjallisuuteen,

teatteriin, museo- ja kirjastotoimintaan – mutta laajemmin ymmärrettynä kulttuuri tarkoittaa yhteiskunnassa jaettuja elämäntapoja, perinteitä, uskomuksia, arvoja ja maailmankuvia. Tässä laajassa mielessä kulttuuri määrittää yksilöiden ja yhteisöjen päivittäistä elämää ja myös kaikkea poliittista päätöksentekoa.^{6,7,8,9}

Kulttuurin ja kestävyiden suhteesta on keskusteltu kansainvälisessä ja kansallisessa politiikassa sekä tutkimuksessa 2000-luvun alusta lähtien. Alkuun puheenvuorot, ohjelmat ja julistukset keskittyivät 1) siihen, miten taataan kulttuurien, kulttuuriperinnön ja kulttuuri-ilmausten jatkuvuus kiihtyvällä tahdilla muuttavassa ja globalisoituvassa maailmassa^{10,11}, ja 2) siihen, miten kulttuurit elämäntapoina ja taiteellisina ilmauksina voitaisiin paremmin huomioida kehittyvien maiden sosioekonomisessa kehityksessä.¹² 2010-luvun kansainvälisessä politiikassa kulttuurin vaikutuksen ymmärtäminen

tiivistyi siihen, että kulttuuri määriteltiin neljänneksi kestävyuden ”pilariksi” ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden rinnalle.¹³ Tämä ”neljän pilarin malli” ei kuitenkaan vakiintunut osaksi kestävyyspoliittisia keskusteluja, eikä kulttuurin merkitystä ole myöhemmin kukaan kyettä osoittamaan riittävän kattavasti tai vaikuttavasti.

Etenkin ekologisen kestävyuden ja kulttuurin suhdetta on ollut vaikea hahmottaa. Ehkäpä siksi myöskään kulttuurin arvoa kestävä kehityksen ja kestävyysmurroksen politiikassa ei ole ymmärretty – eikä ekologisesti kestävämmä kulttuurin muotoja ole kyetty hillitsemään.^{14,15,16,17,18,19} Viime vuosina kansainvälisessä politiikassa kulttuuri – erityisesti kulttuuri-ilmaukset ja -tuotteet, kuten erilaiset media- ja taidetuotannot ja tapahtumat – on nähty luovan talouden ytimenä ja osana alati kasvavaa kansallista ja globaalia kapitalistista taloutta.²⁰ Kulttuurin rooliksi on siis

valikoitunut taloudellisen kasvun edistäminen, mikä on monilta osin ristiriidassa ekologisen kestävyuden tavoitteiden kanssa.^{21,22,23}

Toisaalta taiteellisia ja kulttuurisia ilmaisuja on pohdittu myös yhteisöllisen kestävyuden kannalta.^{24,25} Kulttuurin yhteisöllisiä puolia on korostettu etenkin paikallistasolla, jolloin kulttuuritoiminnan on nähty edistävän paikakuntien, paikallisuuden ja usein paikallisesti rajautuvien yhteisöjen kestävyttä. Yhteisöllisyyttä on pyritty kehittämään esimerkiksi tuemalla tietoisesti tiettyjä perinteitä tai ihmisten keskenään jakamia ilmaisumuotoja. Tällöinkin kulttuurin suhdetta ekologisten kestävyteen ja kestävyysmurrokseen on kuitenkin pohdittu vain marginaalisesti, tyypillisimmin puhuttaessa alkuperäiskansoista tai muista lähellä luontoa elävistä yhteisöistä.²⁶

Kansallisen politiikan tasolla kulttuuria ja ekologista kestävyttä ei ole juurikaan

yhdistetty toisiinsa. Esimerkiksi Suomessa kulttuurin ja ekologisen kestävyuden suhdetta ei kansallisen tason politiikassa pohdittu lainkaan vuosina 2000–2020. Vuonna 2009 julkaistussa kulttuuripolitiikan strategiassa tosin mainitaan, että kulttuurissa ja kulttuuripolitiikassa tulee lähitulevaisuudessa panostaa kestäväan kehitykseen. Tekstin huomio kohdistuu kuitenkin kestävyuden sosiaalisiin, taloudellisiin ja kulttuurihallinnollisiin osiin.²⁷ Vuonna 2017 julkaistu seuraava strategia jatkaa samaa linjaa.²⁸ Vasta viimeisen kahden vuoden aikana kulttuuri on liitetty kestävyysmurrokseen, eikä aloite ole tullut kulttuuripolitiikan hallinnon alalta. On edelleen jokseenkin epäselvää, kuinka kulttuuri näissä keskusteluissa määritellään ja kuinka se kytkeytyy konkreettisesti kestävyysmurroksen vaatimiin toimiin.²⁹ Kaikkiaan voidaan sanoa, että kulttuuria koskevassa politiikassa on niin kansainvälisellä kuin kansallisellakin tasolla pitkään keskitytty erityisesti sosiaalisiin, taloudellisiin ja kulttuurin sisäisiin kysymyksiin.

Tutkimuksessa on 2010-luvulta saakka pyritty tarkentamaan kulttuurin merkitystä ja roolia ekologisen kestävyuden edistämässä. Poliitikassa suosittuun talouskasvun mahdollistamiseen kulttuurin avulla on suhtauduttu pääosin kriittisesti. Yhtäältä on tutkittu sitä, miten tietynlaiset taiteen ja kulttuuriperinnön ilmaukset, kuten ihmisten ympäristötietoisuutta herättämään pyrkivä kuvataide³⁰ ja tiettyjen perinteisten luonnonmukaisten elämän- ja ajattelutapojen esiin nostaminen³¹, voivat edistää siirtymistä ekologisesti kestävämpään elämäntapaan. Tätä näkökulmaa kutsutaan ”kulttuuriksi kestäväan kehityksen puolesta” (*culture for sustainability*). Toisaalta on alettu tarkastella myös taiteen ja kulttuurin toimintakentän ekologisoitumista. Tämä on tarkoittanut esimerkiksi sen tutkimista, miten kiertueille perustuva esittävä taide, kuten musiikki,

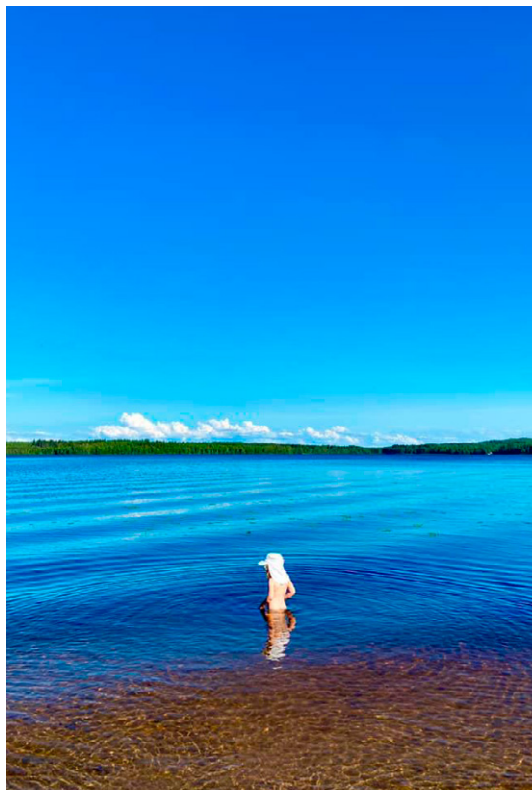
voi muuttua ympäristöystävällisemmäksi³² tai miten kulttuurilaitokset voivat pienentää hiilijalanjälkeään³³. Tätä näkökulmaa on puolestaan nimitetty ”kulttuuriksi kestävässä kehityksessä” (*culture in sustainability*). Kolmanneksi käsitteellistä ja teoreettista huomiota on suunnattu siihen, voiko kulttuuri, kun se ymmärretään elämän-, toiminta- ja ajattelutapojen kokonaisuutena, toimia yläkäsitteenä kestäväälle kehitykselle tai kestävyysmurrokselle. Tällöin puhutaan esimerkiksi ”kulttuurista kestäväan kehityksenä” (*culture as sustainable development*), ”biokulttuurisesta diversiteetistä” (*biocultural diversity*) ja ”kulttuurista planeetaarisena hyvinvointina” (*culture as planetary well-being*).^{34,35,36,37,38,39,40,41,42,43}

Tässä tekstissä poikkeamme edellä kuvattusta politiikasta ja vaalimme tutkimuksessa esitettyjä kulttuurin ja ekologisen kestävyuden ituja. Pohjaamme luokitteluun kulttuurista kestäväan kehityksenä, kulttuurista kestävässä kehityksessä ja kulttuurista kestäväan kehityksen puolesta.⁴⁴ Meitä kuitenkin kiinnostaa siirtyä tästä melko mekanistisesta jaottelusta askel eteenpäin ja käsitellä kulttuuria pikemminkin kontekstina, jossa luonnon ja ihmisten välinen suhde ajatellaan ja toiminnallistetaan uudelleen: aina yksilöiden arjesta yhteisöllisyyden ymmärtämiseen ja poliittista järjestelmää ohjaaviin peruseriaatteisiin. **Keskitymme siis kulttuuriin koko oikeudenmukaisen kestävyysmurroksen perustana ja peräänkuulutamme kestävää kulttuuria.** Nostamme esiin kolme kestäväan kulttuurin alateemaa. Näitä ovat 1) ekososiaalinen sivistys, 2) kulttuuripolitiikka ja 3) yhteisöllisyys. Ne ovat esimerkkejä olemassa olevista ilmiöistä ja toimintaympäristöistä, joihin panostamalla voimme nostaa kulttuurin merkitystä ekologisessa kestävyudessa. Kaikki kolme voivat näin olla kestäväan kulttuurin työkaluja.

Miten kulttuurinen muutos tapahtuu?

Laajasti määriteltynä kulttuuri voidaan käsittää toiminnan ja ajattelun merkityspäätösperustana. Kun ajatellaan kulttuuria suhteellisen vakaana merkitysten ja symbolien järjestelmänä, korostuu kulttuurin jatkuvuus ja sen valta ohjata yksilöiden toimintaa⁴⁵. Kulttuuri kuitenkin myös muuttuu inhimillisessä toiminnassa ja ympäristön vaikutuksesta. Muutoksiin vaikuttavat esimerkiksi luonto ja elinympäristö, talous, koulutusjärjestelmä, julkinen keskustelu, media ja taide.^{46,47} Kulttuurissa muutoksia tapahtuu erityisesti silloin, kun toimintaa ja merkitysten muodostamista kehystävät ympäristöt, rakenteet ja käytännöt muuttuvat. Nykyjärjestelmän puitteissa erilaiset poliittiset tekijät ovat avainasemassa kulttuurisen muutoksen prosessissa.

Kulttuurin prosessiteorian valossa kulttuuri näyttää jatkuvasti ja väistämättömästi luonnon prosessien tavoin – ja niiden osana – uusiutuvana ilmiönä. Kulttuuri on laaja kokonaisuus, joten muutos on yleensä hidasta. Jotkin kulttuurin osa-alueet voivat kuitenkin muuttua nopeastikin. Vaikkapa suomalainen ruokakulttuuri on muuttunut 1900- ja 2000-luvulla monta kertaa sekä instituutioiden ohjaamana että spontaanimminkin. Ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa sekä heidän ja ympäristönsä välisessä vuorovaikutuksessa kulttuurin muutos on periaatteessa arvaamatonta. Muutos vie moniin suuntiin yhtä aikaa.^{48,49} Kulttuuria uusintamaan syntyy jatkuvasti uudenlaisia merkityksellistämisen tapoja ja muotoja. Tällaisia ovat erilaiset taidesuunnat, muodit tai muutoista tavoittelevat liikkeet, kuten vihreä liike

1970-luvulta alkaen ja Elokapiina nykyisin. Ne voivat kuihtua tai säilyä pienen piirin yhteisöissä – tai levitä nopeastikin laajalle, jolloin ne voivat ohjata myös tulevien sukupolvien tapaa jäsentää, tuottaa ja uusintaa kulttuuria. Esimerkiksi uudet merkitysten siirtoon vaikuttavat teknologiat voivat aiheuttaa yllättäviä kehityskulkuja.⁵⁰

Myös otolliset ympäröivät olosuhteet ruokivat ja vauhdittavat kulttuurin muutosta.^{51,52} Tällaiseksi voidaan tässä yhteydessä määritellä meneillään oleva ja edelleen paheneva ympäristökriisi, josta selviäminen edellyttää perustavanlaatuista muutosta yhteiskunnan keskeisissä jaetuissa arvoissa, merkityksissä, periaatteissa ja käytännöissä – siis kulttuurissa. Murroksen edellytyksenä on kulttuurisen muutosprosessin

jatkuvuus sellaisessa muodossa, että kulttuuria uusinnetaan kestäväksi ja kestävällä tavalla. Tällöin ollaan valmiita muuttamaan kulttuuria radikaalistikin niiltä osin, joilta se on ekologisesti kestäväntöntä. Tällainen kulttuurinen muutos kattaa sekä poliittisen järjestelmän ja talouden käytännöt että ihmisten arkisen toiminnan. Kokonaisuudessaan voidaan siis puhua *kulttuuri-
sesta kestävyysmurroksesta*^{53,54,55,56}.

KESTÄVYYSMURROS

Kestävyysmurros tarkoittaa yhteiskunnallista muutosta, jossa tavoitteena on turvata ihmisten hyvinvointi maapallon kantokyvyn rajoissa^{57,58,59,60,61,62,63}. Kestävyysmurroksen tärkein ja kiireellisin tehtävä on ympäristökriisejä ylläpitävien ja pahentavien haittavaikutusten pienentäminen.

Kestävyysmurros ei toteudu vain uusien teknologisia ratkaisuja kehittämällä tai yhteiskunnallisten järjestelmien yksityiskohtia hiomalla. Kyse on laaja-alaisesta, elämäntapoihin, sosiaaliseen toi-

mintaan ja taloudelliseen järjestelmään vaikuttavasta murroksesta, jonka toteuttaminen vaatii kattavaa yhteiskunnallista dialogia eri toimijoiden välillä⁶⁴. Kestävyyspaneelin mukaan kestävyysmurros vaatii yhteiskunnan eri toimijoilta myös "parempaa kykyä ymmärtää polkuriippuvuudet, tunnistaa muutosten luonnetta ja tuottaa tavoitteellista, ihmisen ja luonnon hyvinvointia tukevaa muutosta epävarmassa maailmassa"⁶⁵ ja tulevaisuustietoisuutta, jonka vahvistamisella voidaan "luoda ymmärrystä

vaihtoehtoisista tulevaisuuksista, toimijuutta muutosten edessä, kykyä systeemiseen ajatteluun⁶⁶ ja huolenpitoa toisista"^{67,68}.

Kulttuurinen muutos on nähtävä kestävä kehityksen ja kestävyysmurroksen edellytyksenä. **Kulttuurinen kestävyysmurros** tarkoittaa kestävyyttä kohti vieviä, tavoitteellisia muutoksia arvoissa ja maailmankuvissa: sekä yhteiskunnallisia ja arkisia kulttuurisia toimintatapoja ohjaavien ajattelutapojen merkityksellistämistä uudelleen että itse toimintatapojen muutosta.⁶⁹

Kulttuuri voi siis vaikuttaa kestävä kehityksen ideoihin ja kestävyyttä tavoitteleviin toimiin kestävyiden eri osa-alueita – ekologista, sosiaalista, taloudellista ja kulttuurista – yhdistäen ja läpileikaten^{70,71}. Taloudessa tämä voisi tarkoittaa siirtymistä jatkuvan kasvun ja ylikulutuksen kulttuurista kulttuuriin, joka vastaa ihmisten tarpeisiin luonnon hyvinvoinnin kattavasti huomioon ottaen^{72,73,74,75}. Kulttuuri onkin mahdollista ymmärtää pohjana kaikelle politiikalle ja yhteiskunnalliselle toiminnalle.

Yhteiskuntaa pitkällä aikavälillä muuttavat murrokset ovat aina myös kulttuurisia, koska ne vaativat tai tuottavat laajaa vakiintuneiden ajattelu- ja toimintatapojen muutosta. Jotta kestävyysmurros voisi toteutua ja ajatus ekologisesta kestävydestä vakiintua, kulutus-kulttuurin sijaan on edistettävä kulttuuria, jossa inhimillinen oleminen toteutuu osana luontoa. Silloin ekologinen kestävyys voidaan ymmärtää inhimillisen yhteiskunnallisen toiminnan ja ajattelun keskeiseksi arvoksi.^{76,77}

Avainsanana kestävä kulttuuri

Kulttuurin merkitys kestävyysmurroksessa tunnustetaan toisinaan kestävyysajattelussa ja poliittisissa linjapapereissa, joissa mainitaan ”kulttuurinen muutos” tai ”kulttuurinen loikka”⁷⁸ ja puhutaan yleisellä tasolla ajattelutapojen ja arvojen muutoksesta. Yleensä ei kuitenkaan syvennetä, mitä kulttuurinen muutos tarkoittaa, ja kun sana ”kulttuuri” mainitaan, sillä viitataan lähes poikkeuksetta opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnon kohteena oleviin kulttuurialoihin kuten taiteeseen ja sivistystoimintaan⁷⁹. **Tarvitsemme laajempaa kulttuurikäsitystä, joka ohjaa ajattelua, politiikkaa ja kansalaistoimintaa kohti kulttuurista kestävyysmurrosta;** näin ymmärrämme toiminnallamme olevan aina laajoja ja muiden toimintaan suhteutuvia vaikutuksia ja merkityksiä.

Voimme muuttaa kulttuuria ja yhteiskuntaa toiminnallamme. Myös ajattelu on osa toimintaa. Kulttuuriseen kestävyysmurrokseen ihmisten arkisessa toiminnassa ja politiikassa kuuluu uudenlainen – tai uusvanha – käsitys ihmisestä ja ihmisenä elämisestä maapallolla. Toisin sanoen on hylättävä modernille ajattelulle tyypillinen kahtiajako ihmisen ja luonnon välillä ja käsitettävä luonnon ja ihmisen kytkeytyvän lähtemättömästi toisiinsa: kulttuuri ja ihminen ovat osa luontoa ja vastavuoroisesti luonto osa kulttuuria ja kaikkea inhimillistä. Tämä edellyttää luonnon ja sen eliöiden määrittelemistä sellaisena, johon inhimillinen (eli perinteisesti kulttuurinen) on kiinteässä ja lähtemättömässä vuorovaikutteisessa ja toverillisessa kanssaeläjän suhteessa.^{80,81,82,83}

Kestävän kulttuurin – siis ideaalitalanteessa kaiken inhimillisen toiminnan – on mahdollista planetaaristen reunaehtojen sisään. Sen on siis oltava *ekologisesti kestävä* siinä mielessä, että se ei tuhoa oman eikä muidenkaan elämän eikä toiminnan edellytyksiä.^{84,85} Voidaan myös ajatella, että sen on oltava luontoa. Filosofi Antti Salmisen sanoin ”luonto on sitä, mikä osaa syödä itseään tuhoutumatta”⁸⁶. Tämä on kestävän kulttuurin perimmäinen haaste: kuinka ihmistoiminta, toimivassa kierto- ja kohtuutaloudessa⁸⁷ ja jo

tekemiään tuhoja ennallistaen, voisi parhaiten olla tällaista luontoa?

Kaikkien yhteiskunnallisten hankkeiden tarkastelu planetaarisia reunaehjoja ja hyvinvointia vasten on valtava haaste koko länsimaiselle inhimilliselle ajattelulle ja toiminnalle. Ilmastonmuutos, luontokato ja kasvavat inhimilliset kriisit kuitenkin vaativat, että haasteeseen tartutaan. Kestävän kulttuurin idea kytkeytyy kulttuurisiin oikeuksiin ja käsitykseen osallistumisesta, sillä demokraattisen hyvinvointivaltion ”kulttuuri kuuluu kaikille” -ajatus laajenee siinä ihmisestä luontoon. Kaikella, mitä teemme ”kulttuurisesti”, on suhteensa ja vaikutuksensa luontoon, ja toiminnassa on ajateltava myös luonnon oikeuksia ja osallisuutta. Tämä tarkoittaa sitä, että luonnolla on samanlainen – kulttuurinen, jos näin halutaan se muotoilla – oikeus tulla huomioiduksi ja kuulluksi kuin ihmisryhmillä, kun tehdään sitä koskevia poliittisia päätöksiä ja toimitaan suhteessa siihen.⁸⁸ Luonnon osallisuus tuo luonnon sopimuksellisesti entistä enemmän yhteen ihmisten kanssa ja auttaa ymmärtämään kokonaisuuden inhimilliset rajat ylittävänä kollektiivina, jota yhdistävät niin luonnon kuin kulttuurinkin elementit.⁸⁹ Ilman kestävää luontoa kulttuurimme ei ole kestävää siinä konkreettisessa merkityksessä, että ilman elinvoimaista ekologista pohjaa ja ympäristöä myöskään kulttuuri ei voi jatkua.

Toisin kuin vanha sivistys, jossa eduksi ja kehitykseksi on katsottu irtautuminen luonnosta tai jopa luonnon voittaminen, kestävä kulttuurin sivistys arvostaa lähtökohtaisesti ja

perustavanlaatuisesti luontoa ja sen monimuotoisuutta ja tunnustaa olevansa osa sitä. Näin ymmärrettynä kestävä kulttuuri ei ainoastaan liity elimellisesti kestävyysmurrokseen ja -kesteluun, vaan on niiden perusta. Ekologisesti kestävä kulttuurin tulee olla kestävyiden rakenteellinen viitekehys, sivistyksen ja hyvinvoinnin perusta samalla tavoin kuin ihmisten sosiaalinen tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus ovat olleet hyvinvointivaltion perusta. Jotta molemmat säilyisivät, on pidettävä kiinni sosiaalisen oikeudenmukaisuuden tavoitteista samalla, kun on varmistettava maapallon järjestelmien tasapainoinen toiminta ja muiden lajien hyvinvoinnin edellytykset.

Kulttuurisen kestävyysmurroksen toteutuminen edellyttää sen ulottumista kulttuurin eri osa-alueille ja yhteiskunnan toiminnan kaikille tasoille. Hallinnon tasolla tämä edellyttää demokratian muotojen kehittämisen lisäksi myös hallinnonalojen välisen vuorovaikutuksen lisäämistä.⁹⁰ Kestävään kulttuurin kuuluu myös sellaisen työn arvostaminen, joka tavoittelee ihmisten ja ympäristön hyvinvointia ennemmin kuin pelkkää taloudellista voittoa. Tällaista työtä ovat esimerkiksi hoivatyö, opetus ja koulutus, moni taide- ja kulttuurialan immateriaalinen työ sekä luonnonympäristöjen ennallistaminen.^{91,92} Taiteen ja kulttuurin alat voivatkin parhaimmillaan toimia yhtenä esimerkkinä ekologisesti kestävämmästä taloudesta, jossa työ on immateriaalista ja ihmisten tekemää. Erityisesti paikallisella tasolla taide- ja kulttuurialan töitä voidaan tehdä vähäisin päästöin tai jättein⁹³.

Kestävän kulttuurin perustana ekososiaalinen sivistystyö, kulttuuripolitiikka ja paikallisyhteisöjen toiminta

Inhimillisen toiminnan täytyy mahtua planetaaristen reunaehtojen sisään, ja kaikkia yhteiskunnallisia hankkeita on tarkasteltava näitä reunaehtoja vasten. Ekosysteemien ja muiden lajien hyvinvoinnin edellytykset on varmistettava ja samalla on pidettävä kiinni sosiaalisen oikeudenmukaisuuden tavoitteista. Näistä periaatteista ja niiden käytännöllisistä seurauksista on käytävä laaja-alaista yhteiskunnallista keskustelua.

On selvää, että kestävyysmurroksen toteuttamiseen tarvitaan jaettava ymmärrystä vahvan kestävyuden periaatteista: on tunnistettava yhteiskuntien riippuvuus luonnonjärjestelmien hyvinvoinnista, jolloin taloudellista pääomaa ei kasvateta luonnonjärjestelmien hyvinvoinnin kustannuksella. Jotta muutos olisi kyllin nopeaa, sen ohjaamiseen vaaditaan poliittisia voimia, mutta kestävyys edellyttää myös laajapohjaiseen vuorovaikutukseen perustuvaa ja paikallisyhteisöjen jakamaa toimien hyväksyntää.⁹⁴ Yhteiskunnalliset muutokset täytyy myös toteuttaa sosiaalisesti kestävillä tavoilla: on tähdättävä ekososiaaliseen sivistykseen, jossa ihmistoiminta on tasapainoinen osa luonnon toimintaa. Samalla on tärkeää toimia demokraattisesti ja kohdella ihmisiä tasa-arvoisesti.

Kun politiikassa pyritään saamaan aikaan laajempia yhteiskunnallisia muutoksia, tässä tapauksessa kestävyystavoitteiden vuoksi, syntyy eettinen jännite: yhtäältä tavoitteiden on oltava yhteisiä ja yhteiskunnan on pyrittävä edistämään

niitä yhteisen hyvän vuoksi, mutta toisaalta ihmisten on voitava itse päättää tekemiensä muutosten keinoista.⁹⁵ Tarvitaan siis demokraattisia keinoja ja käytäntöjä, jotka lisäävät ihmisten valtaa ja osallistumista murroksen politiikkaan, auttavat heitä mahdollisimman konkreettisesti siihen liittyvissä kysymyksissä ja toimissa sekä

lisäävät ympäristöystävällisten käytäntöjen toteutumista⁹⁶.

Kulttuurista kestävyysmurrosta toteuttavan politiikan tulee omaksua kaikessa ekologisen kestävyuden lähtökohdat, ja samalla kansalaisten on osallistuttava uudenaikaisiin tavoin päätöksentekoon^{97,98}. Tällä tarkoitamme sitä, että nyt ja tulevaisuudessa ympäristövaikutukset ja ekologinen kestävyys on huomioitava kaikessa poliittisessa päätöksenteossa aina sosiaali- ja terveyskysymyksistä sekä talouspolitiikasta yhdyskuntasuunnitteluun. Hyvinvointivaltiollisen politiikan kaikilla osa-alueilla on perinteisesti huomioitu kansalaisten hyvinvointi. Ekologisen kestävyuden huomioimisen tulisi olla samalla tavalla läpileikkaavaa.

Jotta kestävyysmurros olisi oikeudenmukainen, tasa-arvoinen ja demokraattinen, se vaatii kansalaisia osallistavia käytäntöjä. Ekologisen ulottuvuuden huomioon ottamisesta on käytävä laajamittaista ja perusteellista keskustelua. Jotta tämä oikeudenmukaisuus ulottuisi ihmisten lisäksi myös muuhun luontoon, politiikan ja oikeusjärjestelmän tulee ottaa nykyistä paremmin huomioon ekosysteemien hyvinvoinnin edellytykset kaikissa niissä ympäristöissä, joita päätöksenteko koskee^{99,100,101,102,103}. Tässä välittäjinä voivat toimia esimerkiksi ympäristötutkimuksen ja luonnonsuojelun asiantuntijat eri tutkimusaloilta ja kansalaisjärjestöistä.

Yhteiskunnallisiin järjestelmiin vaikuttavia ajattelutapoja, kuten talouskasvuihannetta, jossa luonto käsitetään ihmisille kuuluvana resurssina, on vaikea muuttaa yksinkertaisilla ja nopeilla toimilla. Kun samalla tiedotusvälineissä ja julkisen vallan toimesta korostetaan

muutoksen tarvetta, kestävyysmurroksen liepeille voi syntyä kärjistyviä konflikteja. Niiden välttämiseksi on merkittävää, millaisin keinoin kestävyteen liittyviä merkityksiä siirtävä inhimillinen vuorovaikutus rakentuu. Yksittäisillä ihmisillä on tässä luonnollisesti viimekätinen ja tärkein rooli. Mikäli he eivät omaksu ekologisia toimintatapoja osaksi arkeaan, esimerkiksi työtä, liikkumista ja energiankäyttöä, ei kestävyysmurros toteudu riittävän laajasti^{104,105}. Tämän vuoksi korostamme suosituksissa, että avointa ja joustavaa vuorovaikutusta tukevat ja samalla myös paikallisyhteisöjen jäsenten osallistumista vahvistavat demokraattiset poliittiset ja kasvatukselliset menettelytavat ovat tärkeitä, kun kestävyyttä edistetään.

Korkean tulotason maissa, kuten Suomessa, kestävyysmurros vaatii kulutuksen ja tuotannon kohtuullistamista. Kestävyyspaneelin mukaan ”Suomella on sekä edellytykset että globaali velvollisuus suunnan näyttämiseen muille. Hyvänä esimerkkinä oleminen edellyttää sitä, että tunnistamme yhdessä yhteiskunnan eri toimijoiden kanssa kestävä tulevaisuuden näkymän, asetamme kunnianhimoiset tavoitteet ja toimimme niiden toteuttamiseksi määrätietoisesti.”¹⁰⁶

Konkretisoidaksemme kulttuurin merkitystä kestävyysmurroksessa käsittelemme asiaa kolmen merkittävän kulttuurisen toiminnan kontekstin kautta, joita ovat ekososiaalinen sivistystyö, kulttuuripolitiikka ja yhteisöllinen paikallistoiminta. Lisäksi annamme suosituksia, miten toimintaympäristöihin voitaisiin tulevaisuudessa entisestään panostaa kulttuurisen muutoksen vauhdittamiseksi.

TOIMINTASUOSITUKSET

Edistetään kestävästä kulttuurista ekososiaalisen sivistystyön avulla

1

Suomessa kulttuurisen kestävyysmurroksen tarve on jossain määrin ymmärretty jo joillakin yhteiskunnan sektoreilla, kuten koulutuksessa, jossa varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin sekä perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden arvopohjaan sisältyy *ekososiaalisen sivistyksen* kehittäminen. Nykytilanteessa ongelmana on kuitenkin se, että ekososiaalinen sivistys on vain pieni osa opetusta eikä läpileikkaava periaate. Lisäksi opetussuunnitelmissa ja kouluissa välittyvässä käsityksessä kulttuurista ovat näkyvissä muun muassa yksilöllisyyden korostaminen, kritiikitön taloudellisen voiton tavoittelu ja kulutuskeskeisyys, jotka monien mielestä ovat ristiriidassa ekososiaalisen sivistyksen kanssa. Kouluissa käsitellään kaikilla asteilla entistä enemmän ympäristökysymyksiä

ja ihmisen toimien vaikutusta luontoon, mutta kokonaisvaltaisempi kestävä kulttuurin huomioiva ote ja orientaatio puuttuvat. Kuva ihmisestä asetetaan yhä luonnon yläpuolelle, eikä ihmisten hyvinvoinnin riippuvuus luonnon hyvinvoinnista välity oppilaille välttämättömänä nykyajan ja tulevaisuuden eetoksena.^{107,108,109}

Nykyisessä kriittisessä tilanteessa ei myöskään riitä, että ekososiaalista sivistystä tavoitellaan vain lasten ja nuorten kasvatuksessa. Kulttuurinen kestävyysmurros edellyttää, että kattava ja sisäistetty ymmärrys kestävästä kulttuurista kehittyy myös nykyisissä aikuissukupolvissa jo lähivuosina. Sivistyksen ja osaamisen kehittäminen on tehtävä, johon tarvitaan monia yhteiskunnallisia toimijoita, kuten poliittisia instituutioita, oppilaitoksia,

tutkimuslaitoksia, mediaa, kansalaisjärjestöjä, harrasteseuroja ja taiteilijoita – sekä dialogia näiden välillä.

Ekososiaalinen sivistystoiminta on tärkeää myös sen kannalta, että tunnistetaan ajattel- ja toimintatapojen muutoksen vaativuus ja varataan resursseja haasteiden kohtaamiseen. On todennäköistä, että sekä elinympäristön monet kriisit että kestävyysmurros saavat aikaan

sellaisia psykologisia ja sosiaalisia tunnereaktioita kuin ahdistusta, pelkoa ja surua, tai muutostavastarintaa ja syrjäytymisen, ohittamisen ja turvattomuuden kokemuksia. Sen lisäksi, että ekososiaalinen sivistys selittää, perustelee ja kommunikoi kestävyysmurroksen tarvetta ja kestävästä kulttuurista, se voi tarjota puitteet psyykkisten, emotionaalisten ja eettisten haasteiden käsittelylle^{110,111}.

EKOSOSIAALINEN SIVISTYS

Ekososiaalisen sivistyksen lähtökohtia ovat

- 1) Ymmärrys siitä, että luonnon hyvinvoinnista huolehtiminen lisää myös ihmisten hyvinvointia.
- 2) Vastuullisuuden, kohtuullisuuden ja ihmistenvälisyyden arvot, jotka ohjaavat pois kulutuskeskeisestä hyvän elämän käsityksestä ja kohti elämän merkityksellisyyden arvostamista.

Ekososiaalinen sivistys pyrkii kääntämään talouskasvun yhteiskunnan rationaalisuuksia ympäri. Ekososiaaliseen sivistykseen perustuvassa yhteiskunnassa esimerkiksi ekologinen ja sosiaalinen kestävyys ovat

itseisarvoisia ja talouden tehtävänä on taata edellytykset niiden toteutukselle¹¹².

Ekososiaalinen sivistys on hyvin lähellä planetaarisen hyvinvoinnin käsitettä, joka myös painottaa luonnon ja ihmisen hyvinvoinnin yhteen kytkeytymistä. Planetaarisessa hyvinvoinnissa huomiota kohdistetaan kuitenkin vielä enemmän yksilöiden ja eliöiden hyvinvoinnin taustalla oleviin järjestelmätason prosesseihin ja rakenteisiin sekä siihen, että myös ihmisen kanssa saman ekosysteemin jakavilla luonnoneliöillä on yhtäläinen oikeus hyvinvointiin.^{113,114}

SUOSITUKSET

› Syvennetään ekososiaalisista sivistystä opetussuunnitelmatyössä

Opetussuunnitelman perusteita ja käytännön opetusta tulee kehittää siten, että se edistää toisten ihmisten ja luonnon huomioon ottamisen taitoja – siis hyvää elämää planetaaristen rajojen puitteissa^{115,116,117,118,119}. Opetussuunnitelmatyössä inhimillisen ja luonnon suhdetta voi syventää entisestään *kestävän kulttuurin* käsitteen avulla. Tämä tarkoittaisi luonnon

ja sen eliöiden sekä ekosysteemien olemassaolon ja hyvinvoinnin selkeäsanaisempaa yhteensovittamista ihmisten elämään ja hyvinvointiin.

› Tuetaan ekososiaalisen sivistyksen kehittämistä kouluissa, oppilaitoksissa, kulttuuririorganisaatioissa ja yhteisöissä

Ekososiaalisen sivistyksen tavoite on jo osa Perusopetuksen opetussuunnitelmaa. Ekososiaalista sivistystoimintaa tulee kestävyysmurroksen kiireellisyyden vuoksi edistää systemaattisemmin myös

esimerkiksi aikuiskoulutuksessa ja kulttuuriorganisaatioiden toiminnassa kytkemällä sitä laajapohjaisesti elinikäisen oppimisen tavoitteisiin. Ekososiaalista sivistystyötä voi kehittää tähän suuntaan esimerkiksi luomalla kansallista koulutusta koordinoivan ja organisoivan tahon sekä tuomalla ekososiaalinen sivistys eri tavoin aikuiskoulutusorganisaatioiden opetustarjontaan.

› **Kasvatetaan Kestävän kehityksen toimikunnan roolia ekososiaalisen sivistyksen ja kestävän kulttuurin edistämässä**

Suomessa toimii 1993 perustettu pääministerin johtama Kestävän kehityksen toimikunta, jonka tehtävänä on edistää muun muassa YK:n Agenda 2030:n toimeenpanoa Suomessa ja kestävän kehityksen periaatteiden valtavirtaistamista valtionhallinnossa.¹²⁰ Edellä mainittu

ekososiaalisen sivistyksen laajentaminen kaikkien ikäpolvien koulutus- ja sivistystoimintaan vaatii koordinoivan elimen. Kestävän kehityksen toimikunta on tärkeä foorumi kulttuurisen kestävyysmurroksen toteuttamisessa, ja sillä on valmiit keskusteluyhteydet esimerkiksi eri ministeriöihin. Sen toimijuutta ja roolia tulisi vahvistaa nykyisestä. Sille tulisi antaa koordinoivastuuta ja resursseja kaikkia ikäpolvia koskevan ekososiaalisen sivistystyön järjestämisessä sekä sen suunnittelussa, miten kansalaisia aina kansalliselta tasolta paikalliselle tasolle asti osallistetaan nykyistä paremmin vihreän siirtymän päätöksenteossa ja toimenpiteissä. Osallistamista paikallisella tasolla voidaan edistää myös oppilaitoksissa sekä erilaisissa kansalaisyhteiskunnan tai julkisten tahojen hallinnoimissa projekteissa.

2

Tehdään ekologisempaa kulttuuripolitiikkaa

Erikoistuneetkin hallintosektorit, kuten talouspolitiikka, maa- ja metsätalouspolitiikka ja ympäristöpolitiikka, toimivat yhteiskunnan kulttuurisen perustan varassa¹²¹. Nykyisellään tätä perustaa ei kuitenkaan tiedosteta eikä julkilausuta. Kulttuurisen kestävyysmuroksen kannalta on olennaista, miten kulttuuri yhteiskuntapoliittisessa hallinnossa – siis politiikan ”ylätasolla” – ymmärretään, määritellään ja arvotetaan suhteessa kestävyteen. Kulttuurisen kestävyysmuroksen tulisi sisältyä kaikkien hallinnonalojen periaatteisiin ja niiden toimintaan. Esimerkiksi eri alojen julkisia rahoitusmekanismeja olisi uudistettava siten, että ne ovat linjassa kestävyysperiaatteiden kanssa ja edistävät kulttuurin muutosta. Myös kulttuurihallinnon perinteisesti toteuttaman kulttuuripolitiikan

kulttuurissa tarvitaan muutoksia, jotta ekologisen ja sosiaalisen kestävyys sekä planetaarisen hyvinvoinnin tavoitteet voidaan saavuttaa. Tällöin kulttuuripolitiikka voisi kanavoida kulttuurisen kestävyysmuroksen toteutumista nykyistä vahvemmin sekä kulttuurialoilla että laajemmin kulttuurissa ja yhteiskunnassa.

Tällä hetkellä kulttuuripolitiikkaa ei kytketä vahvaan kestävyteen eikä mihinkään muuhunkaan ekologisen kestävyysperiaatteeseen – päinvastoin. Kulttuurin merkitys muilla sektoreilla tunnustetaan usein tarkoitushakuisesti, pinnallisesti ja lyhytnäköisesti, ja talouden piirisä kehitettyä kieltä ja taloudellisia tavoitteita on tuotu kulttuurisektorille. Esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriön *Luova talous ja aineettoman arvon luominen kasvun kärjiksi* -raportti¹²² sekä

työ- ja elinkeinoministeriön *Luovan talouden tiekartta*¹²³ kytkevät kulttuurin näkyvästi paitsi taloudelliseen kestävyteen myös talouskasvuun. Luovuudella nähdään olevan ennen kaikkea taloudellista merkitystä. Vuonna 2022 lausuntokierroksilla olleet *Kulttuurialan tulevaisuustyöryhmän ehdotukset seuraavalle hallituskaudelle*¹²⁴ puhuivat jonkin verran kulttuurista ja kestävydestä, mutta pääpaino oli edelleen kulttuurin talouskasvuvaikutuksissa.

Valtioneuvoston kanslian vastikään julkaissama *Kestävän kehityksen toimikunnan strategia 2022–2030* lähestyy asiaa toisin: Kulttuuri kytketään siinä kokonaisvaltaisesti ekologiseen kestävyteen ja puhutaan kulttuurisen loikan tarpeesta kulutuskeskeisen elämäntavan muuttamiseksi¹²⁵. Samalla kuitenkin muuttuu häilyväksi se, mitä taiteisiin, kulttuuriperintöön ja kulttuurin kuluttamiseen keskittyvän kulttuuripolitiikan pitäisi asiassa tehdä.

Kulttuurihallinnossa toteutettavan kulttuuripolitiikan tulisikin mahdollisimman pikaisesti määritellä suhteensa ympäristökysymyksiin ja -kriisiin niin tarkkasanaisesti kuin mahdollista, kaikilla toiminnan tasoilla. Sen tulisi myös määritellä ekologisen kestävyden parantaminen yhdeksi kulttuuritoiminnan pää- ja perustarkoituksiksi. Samalla tulisi irtisanoutua ekologisesti kestävästä ylikulutuksesta.^{126,127} Mikäli politiikkaa kehitetään samalla demokraattisemmaksi, läpinäkyvämmäksi ja kansalaisia osallistavammaksi, myös yhdistykset, yhteisöt ja yksittäiset kulttuuritoimijat pystyvät tukemaan muutosta paremmin.

SUOSITUKSET

➤ **Otetaan kulttuurinen kestävyysmurros ja ekososiaalinen sivistys mukaan kulttuuripolitiikan strategiaan**

Luodaan uusi kulttuurisen kestävyden strategia, jossa määritellään 1) miten ekologisen kestävyden ja vihreän siirtymän tulisi näkyä kulttuuripolitiikassa ja kulttuurielämässä ja 2) miten näihin tavoitteisiin voidaan päästä. Lisäksi ekososiaalinen sivistys tulisi ottaa näkyvästi mukaan seuraavaan kulttuuripolitiikan strategiaan. Kun ajatellaan suomalaisen kulttuuripolitiikan historiallista perintöä ja lähtökohtaa sivistyspolitiikkana, tämä olisi helposti sovitettavissa sen pitkään linjaan ja perusperiaatteisiin.

➤ **Ohjataan kulttuuritoimintaa määrätietoisesti kohti vahvaa kestävyttä**

Edellinen, kulttuuripolitiikan strategisella tasolla määritelty kulttuurisen kestävyden paradigma on otettava tavoitteineen huomioon kaikilla kulttuurin toiminnan alueilla. Ekologisen kestävyden periaatteet tulisi ottaa ensisijaisiksi, kun määritellään ja arvioidaan esimerkiksi luovien alojen kehittämistä ja kasvuodotuksia. Lisäksi on olennaista uudistaa kulttuuriperintötoiminnan ja taiteen rahoitusta siten, että se ohjaa toimijoita ottamaan ekologisen kestävyden toiminnassaan huomioon nykyistä selvästi enemmän.

➤ **Otetaan kulttuurinen kestävyysmurros osaksi kulttuurin ja kulttuuripolitiikan yhteiskuntapoliittista laajentamista**

Opetus- ja kulttuuriministeriö on jo kohta 20 vuoden ajan pyrkinyt levittämään kulttuuria ja kulttuuripolitiikkaa osaksi kaikkea

yhteiskuntapolitiikkaa.¹²⁸ Sitä on tehty yhteistyössä esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriön sekä sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön kanssa. Se on nivoutunut muun muassa luovan teollisuuden ja talouden sekä hyvinvointia kulttuurista -teemoihin. Tähän mennessä työ on koskenut etupäässä taiteellisen toiminnan instrumentalisointia muiden alojen palvelutyöhön. Jos kestävä kulttuuri halutaan kansallisessa julkisessa kulttuuripolitiikassa ottaa vakavasti, on kulttuuri määriteltävä ensinnäkin uudelleen niin, että luonnosta ja sen eliöistä tulee osa politiikalla edistettävää kulttuuria ("biokulttuurinen diversiteetti")¹²⁹. Toiseksi

ministeriön ja muiden kulttuuripolitiikasta päättävien tahojen tulee miettiä strategisesti tämän uuden kulttuurin levittämistä muille yhteiskuntapolitiikan aloille. Kestävän kulttuurin edistämiseksi tarvitaan politiikan sektorirajat ylittäviä pysyviä yhteistoimintaelimiä. Tällaista työtä voisi ohjata ja koordinoida esimerkiksi jo edellä mainittu Kestävän kehityksen toimikunta. Kestävän kulttuurin tulisi olla keskeinen osa kaikkien tulevien hallitusten hallitusohjelmia riippumatta hallitusten puoluekokoonpanoista samaan tapaan kuin tasa-arvoisen hyvinvoinnin edistämisestä tuli puoluerajat ylittävä teema 1960- ja 1970-luvulla.

Tuetaan ekologista kestävyyttä lisäävää yhteisötoimintaa

Kulttuurista muutosta tulee hahmotella laajasti yhteisöjen arvoina, asenteina ja toimintana, joka tähtää yhteisölle merkitykselliseen lopputulokseen – siis yhteistuottajuutena^{130,131}. Oikeudenmukaista kulttuurista kestävyysmurrosta edistettäessä avainasemassa ovat aktiiviset yhteisöt ja niiden arkinen, jokapäiväinen toiminta¹³². Yhteisöllinen toiminta auttaa löytämään yksilöiden näkökulmia, arvoja ja periaatteita huomioivia ratkaisutapoja yhteiskunnallisiin haasteisiin¹³³.

Suomessa toimii suuri määrä asukas- ja kyläyhdistyksiä sekä muita aktiivisia yhdistyksiä ja toimijaryhmiä, jotka pyrkivät vaikuttamaan positiivisella tavalla asuin- ja toimintaympäristöönsä. Osa näistä toimijoista toteuttaa jo kestävyysmurrosta kehittämällä erilaisia kestäviä ratkaisuja esimerkiksi paikalliseen energiantuotantoon

tai jakamistalouteen. Kuitenkin kestävyysmurrosta edistävä yhteisöllinen toiminta voi joskus näyttää ”vääränlaiselta” esimerkiksi valtionhallinnon rakenteiden näkökulmasta: se saattaa esimerkiksi pyrkiä talouden kohtuullistamiseen talouskasvun sijaan. Esimerkiksi monissa pienissä vapaaehtoisjärjestöissä ja -hankkeissa tehdään kestävyystavoitteita tukevaa ekososiaalista uudistustyötä, jota on kuitenkin vaikea muuntaa työvoimapolitiittisesti hyväksyttäväksi ansiotyöksi. Vapaaehtois- ja määräaikaistyön kautta saatetaan kehittää esimerkiksi kiertotalouden tai kestävä ruokatalouden käytäntöjä.^{134,135} Hallinnon ja päätöksentekijöiden tulisikin tunnistaa paremmin sellainen yhteisöllinen toiminta, joka edistää kulttuurista kestävyysmurrosta, ja tukeaa sitä oikeudenmukaisilla ja luotettavilla tavoilla.

Yhteisötoimijoiden roolia juuri kulttuurisessa kestävyysmurroksessa ei kuitenkaan ole vielä tarkasteltu systemaattisesti. Kulttuurista kestävyysmurrosta edistävän yhteisöllisen toiminnan lähtökohtia voidaan tarkastella ekososiaalisen sivistyksen valossa. Ensinnäkin, jotta kestävyysmurros voi toteutua oikeudenmukaisesti, yhteisöjen on päästävä itse määrittelemään murroksen sisältöjä jokapäiväisten arjen käytäntöjensä lähtökohdista. Kaupungin keskustassa ja harvaan asutulla maaseudulla asuvien ihmisten näkemykset murroksen toteuttamisen tavoista voivat erota huomattavasti. Kaupungeissa on keskeistä esimerkiksi lihasvoimaan perustuvan liikkuamisen lisääminen¹³⁶, kun taas maaseudulla yksityisautoilu on edelleen välttämätöntä. Maaseudulla kestävyysmurrosta voidaan toteuttaa esimerkiksi vahvistamalla energia- ja ruokaomavaraisuutta. Kulttuurisen kestävyysmurroksen kannalta onkin tärkeää huomioida erilaiset tilalliset kontekstit ja paikalliset kulttuurit, joissa yhteisöt toimivat. Samalla on tunnistettava, että yhteisöllisen toiminnan omaehtoisuus ei vielä takaa toiminnan kestävyttä millään ulottuvuudella¹³⁷.

Sekä kaupungeissa että maaseudulla on yhteisöjä, jotka pyrkivät toiminnallaan edistämään kestävyysmurrosta. Kaupungeissa puhutaan DIY-urbanismista, neljännessä sektorista ja kaupunkiaktivismista¹³⁸, maaseudulla taas yhteisöllähtöisestä kehittämisestä ja kylätoiminnasta¹³⁹. Kaikissa näissä yhteisöissä kestävyysmurros ohjaa kotiseututoimintaa yhä vahvemmin. Nykyaikana yhteisön rakentumisessa korostuu yhteisöön kuulumisen merkitys, eli yhteenkuuluvuuden tunne ja ihmisten välinen kommunikaatio, ja paikallisissa yhteisöissä myös paikkaan kuuluminen ja siihen liittyvät tunnesiteet^{140,141}. Yhteisöllinen toiminta lisää asukkaiden osallisuuden kokemusta ja kokemusta siitä, että heillä on vaikutusmahdollisuuksia oman lähiympäristönsä tulevaisuuden suhteen¹⁴².

On tärkeää, että julkinen hallinto tukee ja mahdollistaa omaehtoista yhteisöllistä toimintaa ja kykenee arvioimaan sitä vahvan kestävyys- ja ekososiaalisen sivistyksen periaatteita vasten. Lisäksi tarvitaan enemmän ihmisiä ja yhteisöjä osallistavia käytäntöjä julkisen sektorin toiminnan sisälle. Kunnissa onkin pyritty viime vuosina lisäämään asukkaiden ja yhteisöjen osallistumista palvelujen ja alueiden suunnitteluun ja kehittämiseen. Esimerkkejä tällaisesta toiminnasta ovat erilaiset osallistavan kaupunkisuunnittelun tai kulttuurisuunnittelun projektit, kuten Helsingissä Keskustakirjasto Oodin suunnittelu ja Porissa kaupunkikeskustan kehittämiseen keskittyvä Urbicultural Planning -hanke. Näitä osallistavan suunnittelun menetelmiä olisi sidottava entistä vahvemmin kestävyystavoitteisiin.

Kulttuurisen kestävyysmurroksen toteuttaminen edellyttää, että erilaiset toimijat kansalaisliikkeistä kyläyhdistyksiin voivat luoda omia ratkaisujaan kestävyystavoitteiden edistämiseen, omista arvoistaan ja toimintakulttuureistaan lähtien. Tutkimuksen ja hallinnon tehtävinä voidaan pitää yhteisöllähtöisten kestävyystoimien tukemista taloudellisin ja tiedollisin resurssein. Resursseja on varattava riittävästi sosiaaliseen ja psykologiseen työhön, kuten yhteisten tavoitteiden asettamiseen, yhteisen päätöksenteon harjoitteluun ja konfliktinratkaisuun.

SUOSITUKSET

› **Luodaan rakenteellisia edellytyksiä kestävyysmurrosta edistävälle toiminnalle paikallisyhteisöissä**

Kulttuurista kestävyysmurrosta voidaan edistää paikallisyhteisöissä, jos niillä on riittävät toimintaedellytykset. Julkinen sektori voi esimerkiksi tarjota niille tiloja tai am-

mattimaista ohjausta tai rahoittaa ruohonjuuritason toimintaa. Tukea tulee suunnata erityisesti paikallisyhteisöjen omaehtoiseen toimintaan. Tällöin julkinen sektori antaa tilaa paikallisyhteisöistä nouseville ratkaisuehdotuksille.

› **Kootaan tutkimustietoa kestävyysmurroksen toteuttamista hidastavista kulttuurisista konflikteista ja esteistä ja otetaan saatu tieto huomioon päätöksenteossa**

Ihmisten kuuleminen ja laaja-alainen yhteiskunnallinen keskustelu ovat olennaisen tärkeitä, kun pyritään toteuttamaan kulttuurinen kestävyysmurros ja siirtymään kohti kestävää kulttuuria.

› **Lisätään päätöksentekijöiden kykyä tunnistaa ja arvioida kestävyysmurrosta edistävää yhteisöllistä toimintaa**

Jotta murrostyötä voidaan resursoida, seurata ja arvioida, päätöksentekijöiden on tärkeää pystyä tunnistamaan yhteisöjen eri arvoasetelmien lähtökohdat ja ominaispiirteet, eli oppia "lukemaan" kulttuuria.

Samalla päätöksentekijöiden on opittava arvioimaan, millainen toiminta todella edistää kestävyysmurrosta. Tällaiset taidot voivat kehittyä sekä koulutuksen että yhteiskunnallisen dialogin myötä.

On keskusteltava yhdessä, miten esimerkiksi muutosvastarinta, paikallisten titeettien heikentymisen pelko sekä maan käyttöön ja perinteisiin liittyvät huolet vaikuttavat hidastavasti kestävyysmurroksen toteuttamiseen ja miten näitä haasteita voidaan ratkaista.

› **Edistetään julkisen sektorin ja yhteisöjen kumppanuutta kehittämisessä ja päätöksenteossa**

Kulttuurisen kestävyysmurroksen oikeudenmukaisen toteutumisen kannalta on erittäin tärkeää, että ihmisillä ja yhteisöillä on todellisia mahdollisuuksia vaikuttaa päätöksentekoon ja elinympäristöjensä tilaan. Hallinnon käytännön tasolla tarvitaan taitoja tukea ja fasilitoida keskustelua sekä muotoilla ihmisten näkemyksiä päätöksen osaksi.

Lähteet ja viitteet

- 1 Stephenson, J. (2023). *Culture and Sustainability. Exploring Stability and Transformation with the Cultures Framework*. Palgrave Macmillan, 125–151.
- 2 Siivonen, K. (2022). Tulevaisuusperintö kulttuurisen kestävämmurroksen välineenä. Teoksessa H.-K. Aalto, K. Heikkilä, P. Keski-Pukkila, M. Mäki, & M. Pöllänen (toim.), *Tulevaisuudentutkimus tutuksi – Perusteita ja menetelmiä*. Tulevaisuudentutkimuksen Verkostoakatemia julkaisuja 1/2022. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto, 444–458.
- 3 Siivonen, K., Cantell, H., Ihanainen-Rokio, O., Kurenlahti, M., Laakso, S., Latvala-Harvilahhti, P., Pietikäinen, J., & Salonen, A. (2022). Kestävyysmurroksen keinot. Teoksessa T. Halonen, K. Korhonen-Kurki, J. Niemelä & J. Pietikäinen (toim.), *Kestävyyden avaimet. Kestävyystieteen keinoin ihmisen ja luonnon yhteisöön*. Gaudeamus, 199–266.
- 4 Poliitiikalla tarkoitamme tässä ensisijaisesti institutionaalista parlamentaarista tai virkahenkilökunnan harjoittamaa hallinnollista politiikkaa mutta myös kansalaistoimintaa, jolla pyritään vaikuttamaan institutionaaliseen politiikkaan.
- 5 Palonen, K. (2003). Poliitiikka. Teoksessa M. Hyvärinen, J. A. Kurunmäki, K. Palonen, T. Pulkkinen & H. Stenius (toim.), *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, 467–518.
- 6 Koistinen, A.-K., Kortekallio, K., Santaoja, M. & Karkulehto, S. (2023). *Toward cultural transformation: Culture as Planetary well-being*. Teoksessa M. Elo, S. Karkulehto, T. Kortetmäki, J. Kotiaho, M. Puurtinen, & M. Salo (toim.), *Interdisciplinary perspectives on planetary well-being*. Routledge, 231–245. <https://doi.org/10.4324/9781003334002-23>, 231.
- 7 Desein, J., Soini, K., Fairclough, G. & Horlings, L. (toim.) (2015). *Culture in, for and as sustainable development. Conclusions from the COST ACTION IS1007 Investigating Cultural Sustainability*. University of Jyväskylä. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/50452>, 21.
- 8 Pirnes, E. (2009). Cultural policy in the sectoral trap – but how to escape it. *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift* 2/2009, 155–174.
- 9 Williams, R. (1981). *Culture*. Fontana.
- 10 UNESCO (2005). *Text of the 2005 convention on diversity of cultural expressions*. <https://www.unesco.org/creativity/en/2005-convention>
- 11 UNESCO (2003). *Text of the convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage*. <https://ich.unesco.org/en/convention>
- 12 United Nations (2010). *Resolution: connection between culture and development*. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N10/522/50/PDF/N1052250.pdf>
- 13 UCLG (2010). *Policy statement on 'culture: Fourth pillar of sustainable development'*. https://www.agenda21culture.net/sites/default/files/files/documents/en/zz_culture4pillarsd_eng.pdf
- 14 Pyykkönen, M. & De Beukelaer, C. (2022). Planetary cultural policy? Culture and sustainability from a planetary well-being perspective. *Presentation and paper in conference proceedings. ICCPR 2022 – 12th International Conference on Cultural Policy Research*. University of Antwerp.
- 15 Siivonen, K. & Kouri, J. (2020). Tulevaisuusperintö ihmisen kestävä merellisen luontosuhteen perustana. Teoksessa J. Kouri, T. Räsänen & N. Tynkkynen (toim.), *Muutoksen tyrskyt ja kotirannan mainingit. Kulttuurisia näkökulmia merentutkimukseen*. SKS, 76–100.
- 16 Duxbury, N., Kangas, A. & De Beukelaer, C. (2017). Cultural policies for sustainable development: Four strategic paths. *International Journal of Cultural Policy*, 23 (2), 214–230.
- 17 Häyrynen, M. & Wallin, A. (toim.) (2016). *Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. SKS.
- 18 Desein, J., Soini, K., Fairclough, G. & Horlings, L. (toim.) (2015). *Culture in, for and as sustainable development. Conclusions from the COST ACTION IS1007 Investigating Cultural Sustainability*. University of Jyväskylä. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/50452>
- 19 Siivonen, K. (2003). Mikä on kulttuurisesti kestävä? Kulttuuri arkisena vuorovaikutuksena ja matkailutuotteena. *Kulttuurintutkimus*, 20 (2), 9–15.
- 20 UNCTAD, UNDP & UNESCO (2013). *Creative economy report 3: Special edition – Widening local development pathways*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000224698>
- 21 Pyykkönen, M. & De Beukelaer, C. (2022). Planetary cultural policy? Culture and sustainability from a planetary well-being perspective. *Presentation and paper in conference proceedings. ICCPR 2022 – 12th International Conference on Cultural Policy Research*. University of Antwerp.
- 22 De Beukelaer, C. (2019). What can the arts do in the face of climate change? *Pursuit* 1.10.2019. <https://pursuit.unimelb.edu.au/articles/what-can-the-arts-do-in-the-face-of-climate-change>
- 23 United Nations (2019). *International year of creative economy for sustainable development, 2021*. <https://undocs.org/A/C.2/74/L.16/Rev.1>
- 24 UNESCO (2018). Sustainable development and world heritage for local communities. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000263921>
- 25 UCLG (2015). 'Culture 21 Actions: Commitments on the role of culture in sustainable cities' (approved in Bilbao, first UCLG Culture Summit). https://www.agenda21culture.net/sites/default/files/files/documents/multi/c21_015_en_2.pdf
- 26 UNCTAD, UNDP & UNESCO (2013). *Creative economy report 3: Special edition – Widening local development pathways*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000224698>
- 27 Opetusministeriö (2009). Kulttuuripoliittikan strategia 2020. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75641/opm12.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- 28 Opetus- ja kulttuuriministeriö (2017). *Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripoliittikan strategia 2025*. Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- 29 Kestävän kehityksen toimikunta (2022). *Kestävän kehityksen toimikunnan strategia 2022–2030*. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2022: 6. Valtioneuvosto. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163958>

- 30 Van Den Bergh, H. (2015). *Art for the planet's sake: Fresh perspectives on arts and environment*. IETM - International Network for Contemporary Performing Arts, and COAL - Art et développement durable.
- 31 Lam, J. M. S., Makhbul, Z. K. M., Aziz, N. A. & Ahmat, M. A. H. (2022). Incorporating multidimensional images into cultural heritage destination: does it help to explain and analyse better? *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JCHMSD-11-2021-0192/full/html>
- 32 Risk, L. (2022). Share the arts, share the planet: Toward a "regional residency" model for sustainable touring in the post-pandemic. *MUSICultures*, 49, 135–157.
- 33 Maxwell, R. & Miller, T. (2017). Greening cultural policy. *International Journal of Cultural Policy*, 23 (2), 174–185. <https://doi.org/10.1080/10286632.2017.1280786>
- 34 Pyykkönen, M. & De Beukelaer, C. (2022). Planetary cultural policy? Culture and sustainability from a planetary well-being perspective. *Presentation and paper in conference proceedings. ICCPR 2022 – 12th International Conference on Cultural Policy Research*. University of Antwerp.
- 35 Siivonen, K., Cantell, H., Ihanainen-Rokio, O., Kurenlahti, M., Laakso, S., Latvala-Harvilahti, P., Pietikäinen, J., & Salonen, A. (2022). Kestävyyssmurroksen keinot. Teoksessa T. Halonen, K. Korhonen-Kurki, J. Niemelä & J. Pietikäinen (toim.), *Kestävyyden avaimet. Kestävyyttieteen keinoin ihmisen ja luonnon yhteisöön*. Gaudeamus, 199–266.
- 36 Zheng, X., Wang, R. & Hoekstra, A. Y. (2021). Consideration of culture is vital if we are to achieve the Sustainable Development Goals. *One Earth*, 4, 307–319.
- 37 Duxbury, N., Kangas, A. & De Beukelaer, C. (2017). Cultural policies for sustainable development: Four strategic paths. *International Journal of Cultural Policy*, 23 (2), 214–230.
- 38 Auclair, E. & Fairclough, G. (2015). Living between past and future: An introduction to heritage and cultural sustainability. Teoksessa E. Auclair & G. Fairclough (toim.), *Theory and practice in heritage and sustainability: Between past and future*, 1–22. Routledge.
- 39 Blanc, N. & Soini, K. (2015). Cultural and biological diversity: Interconnections in ordinary places. Teoksessa C. De Beukelaer, M. Pyykkönen & J. P. Singh (toim.), *Globalisation, culture and development: The UNESCO convention on cultural diversity*, 75–90. Palgrave Macmillan.
- 40 Kivitalo, M., Kumpulainen, K., & Soini, K. (2015). Exploring culture and sustainability in rural Finland. Teoksessa J. Dessein, E Battaglini, and L. Hurlings (toim.), *Cultural sustainability and regional development: Theories and practices of territorialisation*. Routledge, 94–107.
- 41 Demos, T. J., Scott, E.E. & Banerjee, S. (toim.) (2021). *The Routledge companion to contemporary art, visual culture, and climate change*. Routledge.
- 42 Dessein, J., Soini, K., Fairclough, G. & Hurlings, L. (toim.) (2015). *Culture in, for and as sustainable development. Conclusions from the COST ACTION IS1007 Investigating Cultural Sustainability*. University of Jyväskylä. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/50452>
- 43 Siivonen, K. (2009). Local culture as a resource in regional development in the Southwest-Finland Archipelago. *Journal of Ethnology and Folkloristics*, 3 (2), 47–63.
- 44 Dessein, J., Soini, K., Fairclough, G. & Hurlings, L. (toim.) (2015). *Culture in, for and as sustainable development. Conclusions from the COST ACTION IS1007 Investigating Cultural Sustainability*. University of Jyväskylä. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/50452>
- 45 Geertz, C. (1973). *The Interpretation of cultures*. Basic Books, 44.
- 46 Geertz, C. (1973). *The Interpretation of cultures*. Basic Books.
- 47 Williams, R. (1981). *Culture*. Fontana.
- 48 Hannerz, U. (1992). *Cultural complexity: Studies in the social organization of meaning*. Colombia University Press.
- 49 Siivonen, K. (2022). Tulevaisuusperintö kulttuurisen kestäväysmurroksen välineenä. Teoksessa H.-K. Aalto, K. Heikkilä, P. Keski-Pukkila, M. Mäki, & M. Pöllänen (toim.), *Tulevaisuudentutkimus tutuksi – Perusteita ja menetelmiä*. Tulevaisuudentutkimuksen Verkostoakatemia julkaisuja 1/2022. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto, 444–458.
- 50 Sokka, S. (2014). Fakkiutunut hallinto ei ymmärrä kulttuuripoliittista valtaa. *Tiede ja edistys*, 3/2014, 214–224.
- 51 Siivonen, K. (2022). Tulevaisuusperintö kulttuurisen kestäväysmurroksen välineenä. Teoksessa H.-K. Aalto, K. Heikkilä, P. Keski-Pukkila, M. Mäki, & M. Pöllänen (toim.), *Tulevaisuudentutkimus tutuksi – Perusteita ja menetelmiä*. Tulevaisuudentutkimuksen Verkostoakatemia julkaisuja 1/2022. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto, 444–458.
- 52 Hannerz, U. (1992). *Cultural complexity: Studies in the social organization of meaning*. Colombia University Press.
- 53 Koistinen, A.-K., Kortekallio, K., Santaoja, M. & Karkulehto, S. (2023). *Toward cultural transformation: Culture as planetary well-being*. Teoksessa M. Elo, S. Karkulehto, T. Kortetmäki, J. Kotiaho, M. Puurtinen, & M. Salo (toim.), *Interdisciplinary perspectives on planetary well-being*. Routledge, 231–245. <https://doi.org/10.4324/9781003334002-23>
- 54 Siivonen, K. (2022). Tulevaisuusperintö kulttuurisen kestäväysmurroksen välineenä. Teoksessa H.-K. Aalto, K. Heikkilä, P. Keski-Pukkila, M. Mäki, & M. Pöllänen (toim.), *Tulevaisuudentutkimus tutuksi – Perusteita ja menetelmiä*. Tulevaisuudentutkimuksen Verkostoakatemia julkaisuja 1/2022. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto, 444–458.
- 55 Siivonen, K., Cantell, H., Ihanainen-Rokio, O., Kurenlahti, M., Laakso, S., Latvala-Harvilahti, P., Pietikäinen, J., & Salonen, A. (2022). Kestävyyssmurroksen keinot. Teoksessa T. Halonen, K. Korhonen-Kurki, J. Niemelä & J. Pietikäinen (toim.), *Kestävyyden avaimet. Kestävyyttieteen keinoin ihmisen ja luonnon yhteisöön*. Gaudeamus, 199–266.
- 56 Soini, K. & Birkeland, I. (2014). Exploring the scientific discourse on cultural sustainability. *Geoforum*, 51, 213–223. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2013.12.001>
- 57 Kestävän kehityksen toimikunta (2022). *Kestävän kehityksen toimikunnan strategia 2022–2030*. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2022: 6. Valtioneuvosto. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163958>
- 58 Siivonen, K. (2022). Tulevaisuusperintö kulttuurisen kestäväysmurroksen

välineenä. Teoksessa H.-K. Aalto, K. Heikkilä, P. Keski-Pukkila, M. Mäki, & M. Pöllänen (toim.), *Tulevaisuudentutkimus tutuksi – Perusteita ja menetelmiä*. Tulevaisuudentutkimuksen Verkostoakatemia julkaisuja 1/2022. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto, 444–458.

59 Pörtner, H. O. Scholes, R. J., Agard, J., Archer, E., Arneeth, A., Bai, X., Barnes, D., Burrows, M., Chan, L., Cheung, W., Diamond, S., Donatti, C. I., Duarte, C. M., Eisenhauer, N., Foden, W., Gasalla, M. A., Handa, C., Hickler, T., Hoegh-Guldberg, O., Ichii, K., Jacob, U., Insarov, G., Kiessling, W., Leadley, P., Leemans, R., Levin, L., Lim, M., Maharaj, S., Managi, S., Marquet, P. A., McElwee, P., Midgley, G., Oberdorff, T., Obura, D., Osman-Elasha, B., Pandit, R., Pascual, U., Pires, A. P. F., Popp, A., Reyes-García, V., Sankaran, M., Settele, J., Shin, Y. J., Sintayehu, D. W., Smith, P., Steiner, N. S., Strassburg, B. B. N., Sukumar, R., Trisos, C., Val, A. L., Wu, J., Aldrian, E., Parmesan, C., Pichs-Madruga, R., Roberts, D. C., Rogers, A. D., Díaz, S., Fischer, M., Hashimoto, S., Lavorel, S., Wu, N., & Ngo, H. (2021). *Scientific outcome of the IPBES-IPCC co-sponsored workshop on biodiversity and climate change*. IPBES secretariat. <https://www.ipbes.net/events/ipbes-ippcc-co-sponsored-workshop-biodiversity-and-climate-change>

60 Willemsen, L., Barger, N. N., Ten Brink, B., Cantele, M., Erasmus, B. F. N., Fisher, J. L., Gardner, T., Holland, T. G., Kohler, F., Kotiaho, J. S., Von Maltitz, G. P., Nangendo, G., Pandit, R., Parrotta, J. A., Potts, M. D., Prince, S. D., Sankaran, M., Brainich, A., Montanarella, L. & Scholes, R. (2020). How to halt the global decline of lands. *Nat Sustain*, 3, 164–166.

61 Díaz, S., Settele, J. & Brondizio, E. S. (2019). Pervasive human-driven decline of life on Earth points to the need for transformative change. *Science*, 366, 13.12.2019. <https://www.science.org/doi/10.1126/science.aax3100>

62 Kohler F., Holland T. G., Kotiaho J. S., Desrousseaux M., & Potts M. D. (2019). Embracing diverse worldviews to share planet Earth. *Conserv Biol*, 33, 1014–1022.

63 United Nations (2015). *Transforming our world: the 2030 agenda for sustainable development, resolution adopted by the general assembly on 25 September 2015*. <https://sdgs.un.org/2030agenda>

64 Kestävyyspaneeeli (2022). *Myönteinen tulevaisuus Suomelle*. <https://www.kestavyyspaneeeli.fi/wp-content/uploads/sites/41/2022/06/Myonteinen-tulevaisuus-Suomelle.pdf>, 6.

65 Polkuriippuvuus tarkoittaa sellaisia kulttuurisia, sosiaalisia ja institutionaalisia tekijöitä, jotka ovat juurtuneet ajan kuluessa tiettyyn toimintaympäristöön ja vaikuttavat – usein itseään vahvistavasti – sen toimintaan nyt ja tulevaisuudessa tehden siitä tietyltä osin riippuvaista näistä vanhoista toiminta- ja ajattelutavoista. Esim. Peltonen, L. (2004). Paikallisen hallintatavan muutos – Tampereen aseveliakselin tie rintamalta regiimiksi. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 42 (3–4), 30–50.

66 Systemisellä ajattelulla tarkoitetaan tässä kykyä ymmärtää ympäröivän järjestelmän ja sen olosuhteiden vaikutukset tiettyyn toimintaan ja toisaalta oman toiminnan vaikutukset takaisin päin kyseiseen systeemiin ja sen olosuhteisiin.

67 Kestävyyspaneeeli (2022). *Myönteinen tulevaisuus Suomelle*. <https://www.kestavyyspaneeeli.fi/wp-content/uploads/sites/41/2022/06/Myonteinen-tulevaisuus-Suomelle.pdf>, 8.

68 Ahvenharju, S. (2022). *Futures consciousness as a human anticipatory*

capacity – definition and measurement. Turun yliopisto. <https://www.utupub.fi/handle/10024/154023>

69 Siivonen, K. (2022). Tulevaisuusperintö kulttuurisen kestävyysmurroksen välineenä. Teoksessa H.-K. Aalto, K. Heikkilä, P. Keski-Pukkila, M. Mäki, & M. Pöllänen (toim.), *Tulevaisuudentutkimus tutuksi – Perusteita ja menetelmiä*. Tulevaisuudentutkimuksen Verkostoakatemia julkaisuja 1/2022. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto, 444–458.

70 Dessenin, J., Soini, K., Fairclough, G. & Horlings, L. (toim.) (2015). *Culture in, for and as sustainable development. Conclusions from the COST ACTION IS1007 Investigating Cultural Sustainability*. University of Jyväskylä. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/50452>, 29

71 Soini, K. & Birkeland, I. (2014). Exploring the scientific discourse on cultural sustainability. *Geoforum*, 51, 213–223. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2013.12.001>

72 Kortetmäki, T. & Hirvilampi, T. (2022). Kestävää hyvinvointia yhteisellä maapallolla. Teoksessa S. Laakso & R. Aro (toim.), *Planeetan kokoinen arki*. Gaudeamus. Helsinki.

73 Hickel, J. (2019). Is it possible to achieve a good life for all within planetary boundaries? *Third World Quarterly*, 40 (1), 18–35.

74 O'Neill, D. W., Fanning, A. L., Lamb, W. F. & Steinberger, J. K. (2018). A good life for all within planetary boundaries. *Nature Sustainability*, 1 (2), 88–95.

75 Jackson, T. (2011). *Hyvinvointia ilman kasvua. Rajallisen planeetan taloustiede*. HS-kirjat.

76 JYU.Wisdom community, Kortetmäki, T., Puurtinen, M., Salo, M., Aro, R., Baumeister, S., Duflot, R., Elo, M., Halme, P., Husu, H.-M., Huttunen, S., Hyvönen, K., Karkulehto, S., Kataja-aho, S., Keskinen, K. E., Kulmunki, I., Mäkinen, T., Näyhä, A., Okkolin, M.-A., Perälä, T., Purhonen, J., Raatikainen, K. J., Raippalinnä, L.-M., Salonen, K., Savolainen, K. & Kotiaho, J. S. (2021). Planetary well-being. *Humanities and Social Sciences Communications*, 8, Article 258. <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00899-3>

77 Jackson, T. (2011). *Hyvinvointia ilman kasvua. Rajallisen planeetan taloustiede*. HS-kirjat.

78 Kestävän kehityksen toimikunta (2022). *Kestävän kehityksen toimikunnan strategia 2022–2030*. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2022: 6. Valtioneuvosto. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163958>, 8.

79 Kestävän kehityksen toimikunta (2022). *Kestävän kehityksen toimikunnan strategia 2022–2030*. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2022: 6. Valtioneuvosto. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163958>, 23–24.

80 Kallinen, T., Nygren, A. & Tammisto, T. (2012). Johdanto: Luonto-kulttuuri -jaotteluista tilanteellisiin luontosuhteisiin. Teoksessa *Ympäristö ja kulttuuri*. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja nro 11. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/35717>

81 Latour, B. (2004). *Politics of nature: How to bring the sciences into democracy*. Harvard University Press.

82 Latour, B. (2018). *An inquiry into modes of existence*. Harvard University Press.

- 83 Haraway D. (2003). *The companion species manifesto*. Prickly Paradigm Press.
- 84 JYU.Wisdom community, Kortetmäki, T., Puurtinen, M., Salo, M., Aro, R., Baumeister, S., Duffot, R., Elo, M., Halme, P., Husu, H.-M., Huttunen, S., Hyvönen, K., Karkulehto, S., Kataja-aho, S., Keskinen, K. E., Kulmunki, I., Mäkinen, T., Näyhä, A., Okkolin, M.-A., Perälä, T., Purhonen, J., Raatikainen, K. J., Raippalinna, L.-M., Salonen, K., Savolainen, K. & Kotiaho, J. S. (2021). Planetary well-being. *Humanities and Social Sciences Communications*, 8, Article 258. <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00899-3>
- 85 Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Chapin III, F. S., Lambin, E. & Foley, J. (2009). Planetary boundaries: exploring the safe operating space for humanity. *Ecology and society*, 14 (2), 32. <https://www.jstor.org/stable/26268316>
- 86 Salminen, A. (2021). Tuhoutumattomasta ja hyödyttömästä – Suunnilleen yhdeksän katkelmaa energiasta ja työstä. *Elonkehä: syväekologinen kulttuurilehti* 2/2021, 66–70, 69.
- 87 Leinonen, H. & Lappalainen, R. (2023). Kiertotalous ponnahduslautana kohtuutalouteen: Suosituksia kestävään organisoitumiseen. *Wisdom Letters* 2023(2). <https://doi.org/10.17011/wl/9>
- 88 Serres, M. (1994). *Luontosopimus*. (Le Contrat Naturel, 1990.) Vastapaino.
- 89 Lehtonen, T.-K. (2020). Serres and Foundations. *Theory, Culture & Society*, 37 (3), 3–22. <https://doi.org/10.1177/0263276419891545>
- 90 Häyrynen, S. (2015). *Kulttuuripolitiikan liikkuvat rajat. Kulttuuri suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa*. SKS.
- 91 Gibson-Graham, J. K., Cameron, J., Healy, S. & Talvikallio, E. (2019). *Elävä talous: Yhteisen tulevaisuuden toimintaopas*. Vastapaino.
- 92 Jackson, T. (2011). *Hyvinvointia ilman kasvua. Rajallisen planeetan taloustiede*. HS-kirjat.
- 93 Jackson, T. (2011). *Hyvinvointia ilman kasvua. Rajallisen planeetan taloustiede*. HS-kirjat, 154–157.
- 94 Hammond, M. (2020). Sustainability as a cultural transformation: the role of deliberative democracy. *Environmental Politics*, 29 (1), 173–192.
- 95 Siivonen, K. (2022). Tulevaisuusperintö kulttuurisen kestävyysmurroksen välineenä. Teoksessa H.-K. Aalto, K. Heikkilä, P. Keski-Pukkila, M. Mäki, & M. Pöllänen (toim.), *Tulevaisuudentutkimus tutuksi – Perusteita ja menetelmiä*. Tulevaisuudentutkimuksen Verkostoakatemia julkaisuja 1/2022. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto, 444–458.
- 96 Kestävyyspaneeli (2022). *Myönteinen tulevaisuus Suomelle*. <https://www.kestavyyspaneeli.fi/wp-content/uploads/sites/41/2022/06/Myonteinen-tulevaisuus-Suomelle.pdf>, 6.
- 97 Hammond, M. (2020). Sustainability as a cultural transformation: the role of deliberative democracy. *Environmental Politics*, 29 (1), 173–192.
- 98 Humphrey, M. (2007). *Ecological politics and democratic theory. The challenge to the deliberative ideal*. Routledge.
- 99 Ekosysteemien hyvinvoinnin edellytyksillä viittaamme siihen ekologis-ontologiseen lähestymistapaan, joissa myös luonnon ekosysteemit ja niiden eliöt ymmärretään olioina, joilla on tarpeita. Ne kykenevät myös
- itse eri tavoin artikuloimaan tarpeitaan riippuen tietysti siitä, miten tarpeet inhimillisissä merkitys- ja kommunikaatiojärjestelmissä pystytään tunnistamaan ja koodaamaan auki. Lyhyesti sanottuna tässä viitataan siis siihen, että luonnon ekosysteemit ja niiden eliöt tunnustetaan toimijoina, jotka lähtemättömästi vaikuttavat kaikkeen inhimilliseen toimintaan, myös politiikkaan.
- 100 Serres, M. (1994). *Luontosopimus*. (Le Contrat Naturel, 1990.) Vastapaino.
- 101 Latour, B. (2004). *Politics of nature: How to bring the sciences into democracy*. Harvard University Press.
- 102 Latour, B. (2018). *An inquiry into modes of existence*. Harvard University Press.
- 103 JYU.Wisdom community, Kortetmäki, T., Puurtinen, M., Salo, M., Aro, R., Baumeister, S., Duffot, R., Elo, M., Halme, P., Husu, H.-M., Huttunen, S., Hyvönen, K., Karkulehto, S., Kataja-aho, S., Keskinen, K. E., Kulmunki, I., Mäkinen, T., Näyhä, A., Okkolin, M.-A., Perälä, T., Purhonen, J., Raatikainen, K. J., Raippalinna, L.-M., Salonen, K., Savolainen, K. & Kotiaho, J. S. (2021). Planetary well-being. *Humanities and Social Sciences Communications*, 8, Article 258. <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00899-3>
- 104 Laakso, S. & Aro, R. (toim.) 2022. *Planeetan kokoinen arki. Askelia kestävämpään politiikkaan*. Gaudeamus.
- 105 O'Neill, D. W., Fanning, A. L., Lamb, W. F. & Steinberger, J. K. (2018). A good life for all within planetary boundaries. *Nature Sustainability*, 1 (2), 88–95.
- 106 Kestävyyspaneeli (2022). *Myönteinen tulevaisuus Suomelle*. <https://www.kestavyyspaneeli.fi/wp-content/uploads/sites/41/2022/06/Myonteinen-tulevaisuus-Suomelle.pdf>, 2.
- 107 Kestävän kehityksen toimikunta (2022). *Kestävän kehityksen toimikunnan strategia 2022–2030*. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2022: 6. Valtioneuvosto. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163958>, 23.
- 108 Salonen, A. & Joutsenvirta, M. (2018). Vauraus ja sivistys yltäkylläisyyden ajan jälkeen. *Aikuiskasvatus* 2/2018, 84–101.
- 109 Salonen, A. (2014). An ecosocial approach in education. Teoksessa R. Jucker, & R. Mathar (toim.), *Schooling for sustainable development in Europe: Concepts, policies and educational experiences at the end of the UN decade of education for sustainable development*. Springer.
- 110 Sangervo, J. & Jylhä, K. & Pihkala, P. (2022). Climate anxiety: Conceptual considerations, and connections with climate hope and action. *Global Environmental Change* 76, 1–11.
- 111 Pihkala, P., Cantell, H., Jylhä, K. M., Lyytimäki, J., Paloniemi, R., Pulkka, A. & Ratinen, I. (2020). Ahdistuksen vai innostuksen ilmasto? Ilmastoviestinnän ja -kasvatuksen keinoja ilmastoahdistuksesta selviytymiseen. Teoksessa E. Pekkarinen & T. Tuukkanen (toim.): *Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet*,. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja, nro 4. Lapsiasiavaltuutetun toimisto, 153–171.
- 112 Kestävyyspaneeli (2022). *Myönteinen tulevaisuus Suomelle*. <https://www.kestavyyspaneeli.fi/wp-content/uploads/sites/41/2022/06/Myonteinen-tulevaisuus-Suomelle.pdf>, 11.
- 113 Koistinen, A.-K., Kortekallio, K., Santaoja, M. & Karkulehto, S. (2023). *Toward cultural transformation: Culture as planetary well-being*. Teoksessa M.

- Elo, S. Karkulehto, T. Kortetmäki, J. Kotiaho, M. Puurtinen, & M. Salo (toim.). *Interdisciplinary Perspectives on Planetary Well-being*. Routledge, 231–245. <https://doi.org/10.4324/9781003334002-23>
- 114 JYU.Wisdom community, Kortetmäki, T., Puurtinen, M., Salo, M., Aro, R., Baumeister, S., Duflo, R., Elo, M., Halme, P., Husu, H.-M., Huttunen, S., Hyvönen, K., Karkulehto, S., Kataja-aho, S., Keskinen, K. E., Kulmunki, I., Mäkinen, T., Näyhä, A., Okkolin, M.-A., Perälä, T., Purhonen, J., Raatikainen, K. J., Raippalinn, L.-M., Salonen, K., Savolainen, K. & Kotiaho, J. S. (2021). Planetary well-being. *Humanities and Social Sciences Communications*, 8, Article 258. <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00899-3>
- 115 Kestävän kehityksen toimikunta (2022, 26) on ehdottanut, että tällaisen arvopohjan muodostumista kasvatuksessa ja koulutuksessa olisi sekä tuettava että seurattava sopivin työkaluin ja mittarein.
- 116 Haverinen, R., Mattila, K., Neuvonen, A., Saramäki, R., & Sillanaukee, O. (2021). Osa 1: Muutoksen tuulia. Teoksessa *Ihminen osana elonkirjoa – Luontosuhteet, luontokäsitykset ja sivistys kestävyyskriisin aikakaudella* (ss. 12–50). Sitran muistio. Sitra.
- 117 Värrö, V.-M. (2018). *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Vastapaino.
- 118 Steffen, W., Richardson, K. Rockström, J., Cornell, S. E., Fetzer, I., Bennett, E. M., Biggs, R., Carpenter, S. R., de Vries, W., de Wit, C. A., Folke, C., Gerten, D., Heinke, J., Mace, G. M., Persson, L. M., Ramanathan, V., Reyers, B., & Sörlin, S. (2015). Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet. *Science* 347, 1259855. <https://doi.org/10.1126/science.1259855>
- 119 Salonen, A. (2014). An ecosocial approach in education. Teoksessa R. Jucker, & R. Mathar (toim.), *Schooling for sustainable development in Europe: Concepts, policies and educational experiences at the end of the UN decade of education for sustainable development*. Springer. Berlin-Heidelberg.
- 120 Kestävän kehityksen toimikunta (2023). Kestävän kehityksen toimikunta. <https://kestavakehitys.fi/toimikunta>
- 121 Heiskala, R. (2007). Economy and society: from Parsons through Habermas to semiotic institutionalism. *Theory and methods*, 46 (2), 243–272.
- 122 Opetus- ja kulttuuriministeriö (2017). *Luova talous ja aineettoman arvon luominen kasvun kärjiksi* -raportti. Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- 123 Työ- ja elinkeinoministeriö (2020). *Luovan talouden tiekartta*. Työ- ja elinkeinoministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162474/TEM_2020_48.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- 124 Opetus- ja kulttuuriministeriö (2022). *Kulttuurialan tulevaisuustyöryhmän ehdotukset*. Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- 125 Kestävän kehityksen toimikunta (2022). *Kestävän kehityksen toimikunnan strategia 2022–2030*. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2022: 6. Valtioneuvosto. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163958>
- 126 De Beukelaer, C. (2019). What can the arts do in the face of climate change? *Pursuit* 1.10.2019. <https://pursuit.unimelb.edu.au/articles/what-can-the-arts-do-in-the-face-of-climate-change>
- 127 Jackson, T. (2011). *Hyvinvointia ilman kasvua. Rajallisen planeetan taloustiede*. HS-kirjat.
- 128 Opetusministeriö (2009). *Kulttuuripolitiikan strategia 2020*. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75641/opm12.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- 129 Ks. esim. "metsäkulttuurien kestävyys" käsite. Paaskoski, L., Heikurainen, M. & Latvala-Harvilahti, P. (toim.) (2022). *Metsäkulttuurien kestävyys*. Luston julkaisuja 5. Suomen Metsämuseo Lusto.
- 130 Volont, L., Lijster, T. & Gielen, P. (2022). *The rise of the common city: On the culture of commoning*. ASP Editions.
- 131 Jeannotte, S. M. & Duxbury, N. (2015). Advancing knowledge through grassroots experiments: Connecting culture and sustainability. *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 45(2), 84–99.
- 132 Jeannotte, S. M. & Duxbury, N. (2012). Experts and amateurs in the development of integrated community sustainability plans: Linking culture and sustainability. *CJMS*, Special issue Fall 2012, 141–175.
- 133 Luonila, M., Kumpulainen, K., Leppänen, A., Koskinen-Koivisto, E., & Ruokolainen, O. (2023). Community resilience and cultural sustainability in two Finnish urban neighbourhoods. *Frontiers Political Science*, 5, 1213240. <https://doi.org/10.3389/fpos.2023.1213240>
- 134 Matthies, A.-L., Peeters, J., Hirvilammi, T. & Stamm, I. (2020). Ecosocial innovations enabling social work to promote new forms of sustainable economy. *Int J Soc Welfare* 29, 378–389.
- 135 Stamm, I., Matthies, A., Hirvilammi, T., & Närhi, K. (2020). Combining labour market and unemployment policies with environmental sustainability? A cross-national study on ecosocial innovations. *Journal of International and Comparative Social Policy*, 36 (1), 42–56.
- 136 Silonsaari, J., Simula, M., Hasanen, E., Lyytimäki, J., Sundqvist-Andberg, H., Tuominen, A., Kiviluoto, K., Ahokas, I., & Tapio, P. (2021). Lihasvoimaa kaupunkiliikenteeseen: suosituksia kävelyn, pyöräilyn ja muiden aktiivisten ja kestävien kulkutapojen edistämiseksi. *Wisdom Letters* 2021(1). <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/75112>
- 137 Siivonen, K., Cantell, H., Ihanainen-Rokio, O., Kurenlahti, M., Laakso, S., Latvala-Harvilahti, P., Pietikäinen, J., & Salonen, A. (2022). Kestävyysmurroksen keinot. Teoksessa T. Halonen, K. Korhonen-Kurki, J. Niemelä & J. Pietikäinen (toim.), *Kestävyys avaimet. Kestävyystieteen keinoin ihmisen ja luonnon yhteisöön*. Gaudeamus, 199–266.
- 138 Mäenpää, P. & Faehle, M. (2021). 4. sektori. *Kuinka kaupunkiaktivismi haastaa hallinnon, muuttaa markkinat ja laajentaa demokratiaa*. Vastapaino.
- 139 Kumpulainen, K. (2018). Kylät tulevaisuuden paikallisyhteisöinä. *Maaseudun Uusi Aika* 2–3/2018, 55–65. <http://www.mua-lehti.fi/wp-content/uploads/2018/10/kumpulainen.pdf>
- 140 Delanty, G. (2003). *Community*. Routledge.
- 141 Kumpulainen, K. (2018). Kylät tulevaisuuden paikallisyhteisöinä. *Maaseudun Uusi Aika* 2–3/2018, 55–65. <http://www.mua-lehti.fi/wp-content/uploads/2018/10/kumpulainen.pdf>
- 142 Virolainen, J. (2015). *Kulttuuriosallistumisen muuttuvat merkitykset. Katsaus taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen, osallisuuteen ja osallistumattomuuteen*. Cupore. <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/jutta-virolainen-kulttuuriosallistumisen-muuttuvat-merkitykset>

WISDOM LETTERS

Kohti planetaarista hyvinvointia –
tutkimusperustaista tukea päätöksentekoon

Wisdom Letters on poikkitieteellinen, vertaisarvioitu ja avoin verkkojulkaisu, jossa julkaistaan korkeatasoiseen tieteelliseen tutkimukseen perustuvia artikkeleita julkisen päätöksenteon ja kansalaisten sivistyksen tueksi erilaisissa kestävässä kehityksessä, kestävyysmurroksessa ja planetaariseen hyvinvointiin liittyvissä kysymyksissä.

LUE VERKOSSA

